

УКРАЇНА І СВІТОВА СИСТЕМА СТРАХОВИХ ВІДНОСИН: КРОКИ НАЗУСТРІЧ

У статті розглядаються основні аспекти розвитку сучасного світового ринку страхових послуг, досліджується роль і місце України у світовій системі страхових відносин, аналізуються нові тенденції та інноваційні технології у сфері надання страхових послуг. Автор обґрунтовує доцільність вдосконалення механізму державного регулювання страхової діяльності в Україні в умовах сучасних інтеграційних процесів.

The article discusses the main aspects of the modern world insurance market, examines the role and place of Ukraine in the global system of insurance relations, explores the new trends and innovative technologies in insurance services area. The author proves the expediency of improving the mechanism of state regulation of insurance activities in Ukraine in the conditions of modern integration processes.

Ключові слова: страхування; ринок страхових послуг; страхові відносини; міжнародні страхові групи.

Keywords: insurance; insurance market; insurance relations; international insurance groups.

Сучасна система страхових відносин виконує надзвичайно важливу роль у світовій економіці. За посередництвом учасників світового ринку страхових послуг відбувається перерозподіл ризиків у світовому масштабі, створюються умови для підвищення рівня соціального захисту населення з одночасним зниженням навантаження на державні фінанси. Крім того, на ринку страхових послуг сконцентровані вагомі інвестиційні ресурси як у межах національних економік, так і в міжнародному масштабі. Світовий ринок страхових послуг характеризується прискоренням концентрації страхового капіталу, активізацією географічного перерозподілу ризиків по каналах міжнародного перестраховування, інтернаціоналізацією операцій страховиків, включенням національних страхових ринків у процеси інтеграції.

Про участь українських страхових компаній у міжнародних страхових відносинах свідчить збільшення обсягів операцій з нерезидентами, відкриття та подальша лібералізація вітчизняного фінансового ринку в умовах вступу України до Всесвітньої торгової організації (ВТО). Використання сучасних інформаційних, маркетингових, фінансових, страхових технологій, перехід на міжнародні стандарти аудиту і бухгалтерської звітності, діяльність в Україні провідних міжнародних страхових груп також є важливим свідченням поступової інтеграції страхового ринку України у світову систему страхових відносин.

Сучасні тенденції розвитку світового ринку страхових послуг – прискорення процесів міжнародного обміну страховими послугами, посилення конкуренції між найбільшими транснаціональними страховими компаніями – сприяють інтернаціоналізації фінансового

капіталу. Перенасичення ринку страхових послуг у економічно розвинених країнах спонукає суб'єктів страхового ринку до інтенсивної міжнародної експансії. У зв'язку з цим страхові ринки країн перехідного типу економіки та країн, що розвиваються, опиняються у сфері підвищеного інтересу з боку найбільших страхових компаній світу. Розуміючи, що ранній вихід на зарубіжний ринок та позитивна репутація можуть створити для страхової компанії тривалі конкурентні переваги, найбільші страховики Західної Європи та США прагнуть вийти на іноземні ринки, а в останні роки, перш за все, на східноєвропейські та азійські.

В Україні сьогодні працюють провідні міжнародні страхові групи AXA Group (Франція), MetLife Inc. (США), UNIQA Group (Австрія), Vienna Insurance Group (Австрія), Grawe Group (Австрія), PZU Group (Польща), QBE Insurance Group (Австралія). Здійснення таких проектів стало можливим завдяки широкій мережі, що нараховує близько ста філій у багатьох країнах та дозволяє міжнародним страховим групам маневрувати обсягами надання страхових послуг, збільшуючи їх у тих регіонах чи країнах, де можливо це робити з найбільшою вигодою. Як правило, іноземні страховики надають перевагу стандартній стратегії проникнення на новий для них страховий ринок: через заснування та розширення дочірніх компаній або поглинання вже існуючих національних страховиків (табл. 1).

Таблиця 1. Діяльність міжнародних страхових груп в Україні*

Міжнародна страхова група (країна)	Кількість країн світу, де представлена група	Дочірні компанії в Україні	Рік початку роботи в Україні	Українські компанії-попередники
QBE Insurance Group (Австралія)	23	QBE Україна	1998	–
Grawe Group (Австрія)	13	«Граве Україна Страхова компанія» «Граве Україна Страхування життя»	1998	–
Vienna Insurance Group (Австрія)	25	СК «Українська страхова група» СК «Княжа» СК «Юпітер» СК «Глобус»	2004	СК «Українська страхова група» СК «Княжа» СК «Юпітер» СК «Глобус»
PZU Group (Польща)	3	СГ «PZU Україна» СК «PZU Україна страхування життя»	2005	СК «Скайд-Вест»; СК «Скайд-Вест-Життя»
UNIQA Group (Австрія)	21	СК «УНІКА» СК «УНИКА Життя»	2006	СК «Кредо Класик»
AXA Group (Франція)	61	СК «АХА Страхування»	2007	СК «Веско» СК Український страховий альянс
MetLife Inc. (США)	60	СК «Аліко Україна» (Metlife Alico)	2010	СК «АЛІКО АІГ Життя»

* Складено автором на основі матеріалів періодичних видань та офіційних сайтів страхових компаній, зазначених у таблиці.

Вихід крупних міжнародних страхових груп на український ринок почався у 1998 р., а у 2010 р. у зв'язку із власними фінансовими проблемами Україну залишили фінансові групи American International Group (AIG) та Ageas (раніше Fortis Group). Дочірню компанію AIG СК «Аліко Україна» (колишню СК «АЛІКО АІГ Життя») купила компанія MetLife Inc., а 100% акцій СК «Фортіс Страхування Життя Україна» викупила американська інвестиційна компанія Horizon Capital. У 2011 р. український страховий ринок покинула ще одна велика міжнародна страхова група – Assicurazioni Generali SpA (Італія), яка з 2006 р. володіла контрольними пакетами акцій українських страхових компаній «Дженералі Гарант» (СК «Гарант-Авто») та «Дженералі Гарант Страхування життя» (СК «Гарант-ЛАЙФ»).

Процеси концентрації, інтеграції та глобалізації, що активізувалися у світовій фінансовій системі, не можуть не впливати на якісні і кількісні параметри розвитку вітчизняного страхового ринку, який є найбільш капіталізованим порівняно з іншими небанківськими фінансовими ринками України. Станом на 31.12.2010 р. обсяг сплачених статутних капіталів страхових компаній становив 14,4 млрд грн., загальні активи – 45,2 млрд грн., сформовані страхові резерви – 11,4 млрд грн., у тому числі резерви зі страхування життя – 2,2 млрд грн.

Таблиця 2. Концентрація страхового ринку України за надходженнями валових страхових премій станом на 31.12.2010 р.

Перші (Тор)	Страхування «Life»		Страхування «non-Life»	
	Надходження премій, млн. грн.	Частка на ринку, %	Надходження премій, млн. грн.	Частка на ринку, %
Тор 3	450,3	49,7	3 006,1	13,6
Тор 10	758,7	83,7	7 312,3	33,0
Тор 20	868,9	95,9	11 329,0	51,1
Тор 50	906,4	100,0	16 994,4	76,6
Тор 100	x	x	20 336,8	91,7
Тор 200	x	x	21 982,2	99,1
Всього по ринку	906,5	100,0	22 175,2	100,0

Джерело: Статистика страхового ринку України. Підсумки діяльності страхових компаній за 2010 рік // www.forinsurer.com/stat/

Кількість страхових компаній станом на 31.12.2010 р. становила 456, з яких 67 компаній зі страхування життя («Life») та 389 компаній, що здійснювали види страхування інші, ніж страхування життя («non-Life»). Проте незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій – 91,7% – акумулюють 100 страховиків «non-Life» (25,7% всіх компаній «non-Life») та 95,9% – 20 страховиків «Life» (29,9% всіх компаній «Life»). Концентрація страхового ринку за надходженнями валових страхових премій станом на 31.12.2010 р. представлена у табл. 2.

Необхідною ланкою сучасної економічної стратегії розвитку страхового ринку України є модернізація страхових відносин. Глобалізаційні тенденції на страховому ринку породжують нові сфери конкуренції та більш жорстке суперництво на національних ринках, яке важко виграти українським операторам без протекціоністської підтримки держави. У цих умовах найважливішим завданням держави є створення моделі обґрунтованої та безконфліктної інтеграції страхового ринку України у світову систему страхових відносин шляхом вдосконалення механізму державного регулювання страхової діяльності. Цей процес передбачає:

- уніфікацію стандартів державного страхового нагляду та регулювання в Україні та приведення їх у відповідність до положень, розроблених Міжнародною асоціацією органів нагляду за страховою діяльністю (IAIS);
- поступову адаптацію законодавства України у сфері страхування до законодавства Європейського Союзу;
- удосконалення моніторингу діяльності страховиків та посилення контролю за дотриманням ними вимог щодо забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості;
- запровадження європейських стандартів щодо класифікації ризиків у страхуванні;
- запровадження міжнародних норм корпоративного управління та пруденційного нагляду;
- розвиток страхування життя;
- підвищення рівня захисту споживачів страхових послуг;
- застосування нових механізмів державного регулювання у сфері страхового посередництва.

Крім прискорення процесів транснаціоналізації фінансового капіталу та лібералізації національних страхових ринків існує також цілий ряд інших важливих передумов глобалізації страхових відносин. Перш за все, це процеси вдосконалення існуючих страхових технологій з управління ризиками та розробка нових (інноваційних) страхових продуктів та маркетингових технологій їх просування на ринку.

У загальному обсязі страхових продуктів збільшується частка нових послуг із використанням методів, альтернативних класичному страхуванню, в основі яких лежить поєднання страхових та фінансово-банківських технологій. Вони пов'язані з процесом створення і реалізації універсальних банківсько-страхових продуктів для захисту від негативного впливу ризиків на природу, бізнес і суспільство в цілому і виступають як один з найбільш помітних проявів інтеграції в сучасній фінансовій сфері.

Згідно з матеріалами дослідження Allianz Global Corporate & Specialty (AGCS), ризики у страхуванні стають дедалі більш комплексними, що не дозволяє у подальшому розглядати їх окремо. У XXI ст. – столітті інтеграції та глобалізації – усі ризики дуже тісно взаємопов'язані, що у підсумку може призвести до так званого

ефекту ланцюгової реакції. Наприклад, у 2011 році стихійні лиха завдали величезних матеріальних збитків і викликали тривалі перерви у виробництві в країнах азіатсько-тихоокеанський регіону. Це спричинило зупинку виробництва у Європі, оскільки азіатські постачальники не змогли вчасно здійснити поставки. У той же час криза суверенного боргу викликала серйозне зниження економічних показників багатьох розвинених ринків, що не могло не позначитися на рівні продажів у певних галузях [1].

За умови достатності розміру страхових виплат для усунення усіх негативних економічних наслідків, викликаних страховими випадками, комплексне страхування ризиків може служити важливим інноваційним інструментом скорочення великих збитків і перерв у господарській діяльності підприємств. Ідентифікація ризиків при цьому повинна бути спрямована на максимально повне їх виявлення та забезпечення клієнтів комплексним страховим захистом.

В Україні рівень чистих страхових виплат (відношення чистих страхових виплат до чистих страхових премій) станом на 31.12.2010 р. становив 44,2%. Високий рівень чистих страхових виплат спостерігався за видами добровільного страхування фінансових ризиків – 259,2%, з добровільного особистого страхування – 52,6%, а також з добровільного майнового страхування – 53,9% [2]. Тенденція зростання рівня валових та чистих страхових виплат з добровільного страхування фінансових ризиків може свідчити про участь страховиків у операціях з оптимізації оподаткування.

Сучасна економічна ситуація в Європі створює значні ризики для страховиків та може призвести до тривалої стагнації ринку. Платіжний дисбаланс, викликаний суверенним боргом економічно слабких країн ЄС, негативно позначається на фінансовому стані багатьох європейських страховиків і перестраховиків. Відтік капіталу з Євросоюзу, списання суверенного боргу, рецесія та низькі процентні ставки можуть спонукати провідні рейтингові агентства переглянути рейтинги надійності страхових компаній. Згідно з думкою фахівців Ernst & Young, для європейських страхових компаній у короткостроковому періоді існує п'ять основних напрямів розвитку: швидке системне реагування на зміни на ринку; вдосконалення операцій та технологій; зосередження уваги на процесі управління ризиками, особливо на роботі з виявлення нових та прихованих ризиків; актуалізація пропозицій для споживчого ринку; вдосконалення каналів продажу з метою збереження конкурентоспроможності [3].

Аналізуючи перспективи розвитку страхового бізнесу, можна передбачити, що перемогу у конкурентній боротьбі отримують страхові компанії, які здатні запропонувати своїм клієнтам детальний аналіз ризиків і проекти цільового інвестування. В умовах цінової нестабільності буде зростати потреба клієнтів у якості страхових послуг, що служитиме важливим фактором підвищення попиту на послуги експертів в області актуарних розрахунків, аналізу, контролю та управління ризиками індивідуальних і корпоративних клієнтів.

Присутність на страховому ринку України транснаціонального фінансового капіталу буде відчутно впливати на перспективи національного страхового бізнесу.

Провідні міжнародні страхові групи із значною фінансовою потужністю мають, безумовно, більшу стратегічну свободу, ніж їх середні та дрібні національні конкуренти. За думкою фахівців, конкуренція у галузі страхування неефективна у зв'язку з тим, що дрібним страховим компаніям не під силу страхування великих ризиків, що потребують виплат досить значних обсягів відшкодування у разі настання страхових випадків. З цим завданням можуть впоратись тільки страховики з великим капіталом [4]. Крім того, мегаоператори ринку страхових послуг монопольно володіють інноваційними фінансовими, маркетинговими та інформаційними технологіями та здатні обслуговувати багатонаціональні корпорації, надаючи їм широкий спектр послуг зі страхування.

Подальший розвиток мереж потужних фінансових інститутів на основі капіталізації їх брендів та використання нових страхових технологій може призвести до зниження економічної самостійності та безпеки середніх та дрібних національних операторів страхового ринку. У цих умовах об'єктивно важливим є посилення ролі держави у розробці заходів макроекономічного, інституційного та галузевого характеру, спрямованих на створення на страховому ринку конкурентного середовища та рівних умов для діяльності страховиків-резидентів та нерезидентів, що неодмінно призведе до підвищення якості страхових послуг.

Для дрібних страховиків, які є найбільш вразливими в умовах фінансової нестабільності, можливим є варіант концентрації діяльності на певному сегменті ринку в залежності від галузі економіки або типу ризиків. Перспективним напрямом діяльності може стати надання клієнтам - галузевим підприємствам послуг з управління ризиками та відпрацювання фінансової стратегії за їх вимогами. Проте, незалежно від ніші, яку обирають невеликі страховики, їм необхідна репутація професіонала та відповідна маркетингова політика.

За видами страхових послуг у структурі світового страхового ринку превалює частка премій зі страхування життя – близько 60% від загального обсягу отриманих страхових премій. У той же час в Україні сума отриманих страховиками валових премій зі страхування життя у 2010 році становила лише 3,9% від загальної суми страхових премій.

У сфері страхування життя страховики, у тому числі й в Україні, очікують подальше зростання попиту на довгострокове страхування життя та інші страхові продукти, що мають забезпечення по старості. Проте жорстка конкуренція між страховиками вимагає від них створення інноваційних страхових продуктів та технологій їх просування на ринку. Так, ще на початку 70 рр. XX ст. європейські страхові компанії розробили інноваційну послугу на ринку страхування життя – інвестиційні поліси. Це договори страхування життя, пов'язані з інвестиційними фондами. Величина страхової суми за такими договорами виражається не грошовими одиницями, а встановлюється за допомогою інструментів фондового ринку як вартість розрахункових одиниць (юнітів) у спеціально створених страховиками фондах інвестування технічних резервів. Доля ринку інвестиційних полісів у країнах Східної

Європи у 2007 р. становила близько 30% [5]. Впровадження нових страхових продуктів дозволило провідним компаніям світу зі страхування життя скласти серйозну конкуренцію на фінансовому ринку інвестиційним фондам та трастовим компаніям.

В Україні, на жаль, відсутні необхідні передумови для впровадження інноваційних страхових продуктів, здатних забезпечити трансформацію існуючого ринку страхування життя в якісне нове явище на ринку фінансових послуг. Для вирішення цієї проблеми необхідно на законодавчому рівні визначити умови укладання договорів страхування життя, пов'язаних з інвестиційними фондами, а також встановити вимоги до формування та інвестування технічних резервів за такими договорами. Крім того, процес управління коштами технічних резервів за договорами страхування життя, пов'язаними з інвестиційними фондами, може бути реалізований тільки за наявності розвинутого ринку інвестицій. Поява на фінансовому ринку України надійних інвестиційних інструментів безумовно служитиме стимулюючим фактором розвитку страхування життя.

Таким чином, розвиток світового ринку страхових послуг створює необхідні передумови для вдосконалення економічних інструментів державного регулювання ринку страхування в Україні. Нова, більш чітка, регламентація умов діяльності страхових компаній дасть можливість гармонізувати страхові відносини, підвищуючи таким чином ефективність страхового бізнесу. Прикладом регулювання страхових відносин в умовах інтеграції можуть служити європейські ринки, серйозний вплив на розвиток яких надають узгоджені у Брюсселі зміни національних законодавств. Для України також важливим є здійснення поступової адаптації законодавства у сфері страхування до стандартів Європейського Союзу та приведення принципів і методів державного страхового нагляду та регулювання у відповідність до положень, розроблених Міжнародною асоціацією органів нагляду за страховою діяльністю (IAIS).

Література

1. Allianz Risk Pulse. – Focus: Business Risks // www.agcs.allianz.com
2. Статистика страхового ринку України. Підсумки діяльності страхових компаній за 2010 рік // www.forinsurer.com/stat/
3. European insurance outlook for 2012. – Ernst & Young. Global Insurance Center, January 2012 // www.ey.com
4. Страхування: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2008. – С. 544.
5. Матеріали VI Міжнародної конференції «Світовий погляд на розвиток страхування життя у Східній Європі, СНД та Азії». – М., 2010.